

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ

ਜਤਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਰਿਸਰਚ ਸਕਾਲਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਪਟਿਆਲਾ।

‘ਪਾਠ’ ਜਿਥੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਉਥੇ ‘ਅਰਥ’ ਇਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਅਰਥ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ‘ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ’ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਜਤਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ‘ਮੂਲ’ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਰਲਤਾ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਮਝ ਦੇ ਪਧਰ ਉਤੇ ਹਰੇਕ ਸਮਕਾਲ ਤਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟੀਕੇਵਕੋਸ਼ ਆਦਿ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਮਝ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਢ: ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਬਝਿਆ¹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਬਾਈ ਮੰਜੀਆ ਨੂੰ ਮਸੰਦਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਵਿਚ ਗੋਸ਼ਟਾਂਵਸਮਾਗਮਵਦੀਵਾਨ ਹੋਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਬੋਧ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਹਥਲੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਹੈ। ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰੰਭ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਹੋਇਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰੰਭ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਸਦਕਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਗਿਆਨੀ ਕਹਿਲਾਉਣ ਲਗੇ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਗਿਆਨੀ ਸੰਪਰਦਾ ਚਲੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ’ ਜਾਂ ‘ਗਿਆਨੀ ਟਕਸਾਲ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲਗਾ²। ਏਸੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧੀਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਟੀਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ

¹ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਜੱਗੀ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਗ 2, ਪੰਨਾ 53

² ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.), ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਨਾ-23.

³ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਜੱਗੀ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਗ 2, ਪੰਨਾ 54

⁴ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਜੱਗੀ, ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਗ 2, ਪੰਨਾ 869.

ਸਾਹਿਬਗਿਆਨੀ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਫਰੀਦਕੋਟੀ ਟੀਕਾਵੰਡਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਮੁਜੰਗ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਪ੍ਰੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਜੀਵਨ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਥੋਰਾ ਜਿਲਾ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਨਿਵਾਸੀ ਸਨ।⁵ ਉਹ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਨ।⁶ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੈਸ ਲਗਾ ਕੇ ਸੰਨ 1930 ਵਿਚ ਸ਼ਖਸੀ- ਗੁਰੂ ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨਮਤੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਹਿਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ' ਰਚ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਟੀਕਾ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸੰਨ 1936 ਈ. ਤੱਕ ਜਿਤਨਾ ਟੀਕਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅਗਲੀ ਛਪਾਈ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਟੀਕਾ ਅਪੂਰਨ ਹੀ ਰਿਹਾ।⁸ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸਮੂਹ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸਰੂਪ⁹ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਾਰਗ ਵੀ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ ਜਪੁ ਜੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ 12 ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਕੀ ਸਭ ਨੂੰ ਕਚੀ ਬਾਣੀ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਬਾਹਰਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣੇ ਅਣਉਚਿਤ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਕ ਮਾਤਰ ਸਾਗਰ ਦਸ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮੋਤੀ ਚੁਣਨ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਵਿਉਂਤ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਜੋ ਕਿ ਅਧੁਰਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਛਪਾਈ 1930 ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਹ 1936 ਤੱਕ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਟੀਕਾ ਨਹੀਂ ਛਪ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸੋਹਿਲੇ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ 3 ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ 974 ਤਕ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤ¹⁰: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

1^{ਯੋਓ}(ਏਕ-ਓ-ਅੰਕਾਰ) ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਪਰਮ ਸਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਇਕੋ ਇਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

2^{ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ} ਦੇ ਪ੍ਰਤਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤ ਨੇ ਦਸ ਜਾਮੇ ਧਾਰ ਕੇ ਪਰਮ ਸੁਧ ਖਾਲਿਸਾ ਧਰਮ ਭਾਵ ਗੁਰਮਤਿ ਅਕਾਲ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵ ਮਾਤਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਨਿਮਿਤ ਹੋਏ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਜੀ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਸਾਧਵਸਾਧੂ ਏਸਤਿਗੁਰੂ ਏਸਤਿਗੁਰੂ ਏਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਪਦ ਆਏ ਹਨ ਉਹ ਕੇਵਲ ਦਸ ਜਾਮੇ ਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਲਈ ਮਖਸੂਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸ਼ਖਸੀ ਗੁਰੂਡਮ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ।

⁵ ਕ੍ਰਾਨ ਸਿੰਘ, ਨਾਭਾ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਪੰਨਾ-2475

⁶ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਢਿਲੋ, ਹਨਰਫ਼ ਗਲਪ ਅ ਪੜ੍ਹਾ ਯੁਕ ਪਠ ਪੜ੍ਹਾ ਸ਼ਾਸਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਨਾ 83.

⁷ ਇਹ ਟੀਕਾ 5 ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ (ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀ ਦੇ 9 ਪਦਿਆਂ ਤੱਕ) 974 ਅੰਕ ਤੱਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀਆਂ ਪੇਥੀਆਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਭਾਈ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

⁸ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਜੱਗੀ, ਅਰਥ-ਬੋਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ, ਦਿਲੀ, 2007, ਪੰਨਾ 23.

⁹ ਪਦੀਸ਼ ਪੇਡਠ ਨਾਏ 'ਹਨਰਫ਼ ਟ੍ਰੇਨ ਕਰੋਂਦਾ ਜਪ੍ਰਏਦਰਸ਼ਕ ਕਥੀਸਥੇ ਲਠਾ ਕਥੀਸਥੇ ਚਠਦ ਕਠਾ

¹⁰ ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ, (ਡਾ.), ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨ ਬਿਉਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਨਾ 272.

3^ਥਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਜਾਂ ਸ੍ਰੈ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਲਈ ਮੁਖ ਸਾਧਨ ਹੈ ਸਿਮਰਨਯੁਕਤਪੁਰੁਕਮ-ਰਜਾ ਮੰਨਣ ਸਭ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਹਨ। ਤੀਰਥ ਤਪ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਆਦਿ ਪਰੰਪਰਾਈ ਸਾਧਨ ਕਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਸ੍ਰੈ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾ ਸਕਦੇ।

ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਮੁਖ ਲੱਛਣ/ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:

1^ਯਮੰਗਲਾਚਰਣ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਨੂੰ ਸੱਤ ਯੂਨਿਟਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਯੂਨਿਟ ਹਨ:

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਪਾਠ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣਾ ਇਹ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਇਸ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਜੇ ਪਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਤ ਪਦ ਵਦੇ ਦੇ ਜੋੜਵੇਂ ਪਦ ਯਮਿਸ਼ਰਤ ਪਦ ਹਨ ਜਿਵੇਂ 'ਏਕ-ਓਅੰਕਾਰ' 'ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ' ਆਦਿ।

ੴ ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਏਕ ਓ' ਅੰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਜਿਥੇ 'ਨਿਰਭਉ' 'ਨਿਰਵੈਰ' ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਵੱਖਰਾ ਯੂਨਿਟ ਦੱਸ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਯੂਨਿਟ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ੴ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਨੂੰ ਇਕ ਯੂਨਿਟ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਜੂਨੀ' ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਅਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ ਅਕਾਰਣ ਅਕਾਰਣ ਦੇ ਸੰਸੇ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਲਈ ਸੈਭੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਚੇਤੰਨ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰਯੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ।

2^ਯਪਰਿਭਾਸ਼ਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ/ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ: ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ/ਸੰਕਲਪਾਂ ਜਿਵੇਂ: ਨਿਰਗੁਣ ਭਵਜਲ ਯਸਜਣ ਯੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਾਰਯਨ ਦਰਿਯਰ ਮਯਭਵਜਲ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ (ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਦਾ ਵੇਲਾ)।

ਅਸੂਲ (ਸਿਧਾਂਤ) ਯਨ ਦਰਿ (ਅਕਾਲ ਦਾ ਪਸੰਦੀਦਾ) (ਮਕਬੂਲ ਯਨ ਜਰ) ਯ ਭਵਜਲ (ਭੈ ਸਾਗਰ) ਯ

ਅਕਾਲ ਦੇ ਥਾਪੇ ਨਿਵਾਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧ (ਜਿਹੜੇ ਜੀਅ ਦਾਨ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ ਅਕਾਲ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਯ ਨਿਰਗੁਣ (ਗੁਣਹੀਣਾ) ਆਦਿ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

3^ਯਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹਵਾਲੇ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ:

ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ ॥ ਬਿਲਪ ਕਰੈ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ॥

ਸੂਚਨਾ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਜਦ ਉਹ ਤਾਏ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਭੇਜੇ ਲਾਹੇਰ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਖ ਧਰਮ (ਗੁਰੁ ਮਤਿ) ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਉਥੇ ਹੀ ਠਹਿਰੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤਕ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਨਾ ਭੇਜਣ ਕਰਕੇ ਵਿਛੋੜ ਦੇ ਪੀੜਤ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਚਿਠੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੀਆਂ ਪਰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਤੱਕ ਨ ਪੁਜਣ ਦਿਤੀਆਂ ਵੀ ਜਦ ਪੁਜੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸੀ ਵਕਤ ਭਾਈ ਬੁਢਾ ਜੀ ਆਦਿ ਪੰਜ ਸਿਖ ਭੇਜ ਕੇ ਲਾਹੇਰ ਵਾਪਸ ਮੰਨਵਾ ਲਿਆ .....।

ਇਸੀ ਤਰਾਂ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

4^ਥਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:

ਜਿਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ-ਹਰਿ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਉਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋ ਨਿਰੰਕਾਰ। ਏਤੂ ਕਰਤਾ-ਕਰਤਾਰ-ਪੁਰਖ ਜੀ! ਏਹੇ ਸਚੇ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਜੀ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

5^ਥਬਾਣੀ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਬਾਰੇ: ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੱਸਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਰਾਗਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਆਏ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੇ ਗਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ:

ਰਾਗ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ਪਹਿਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ॥

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਹੋਈ ਬਾਣੀ-ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪਹਿਲੀ-ਜਿਸ ਨੂੰ ਘਰ ੧ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ (ਘਰ ਸੂਰੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ)।

ਬਾਣੀ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਣਤਰ-ਮਹੱਤਵ-ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਉਥਾਨਕਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਜਪੁ ਜੀ' ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

6^ਥ ਉਚਾਰਨ ਸੰਕੇਤ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਜੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਚਾਰਨ ਸੰਕੇਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ :

ੴ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 'ੴ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਏਕ' ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 'ੴ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

7^ਥਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਔਖੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ ਕੇ ਦਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਆਏ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਾਂਤਿਕ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

8^ਥ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਆਦਾਤਰ ਫੁਟ ਨੋਟਾਂ-ਸੁਚਨਾਵਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸੁਚਨਾ¹¹

ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸਚਿਆਰ ਬਣਨ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੂੜ ਦੇ ਪੜਦੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸਾਧਨ 'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਦਸਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਵੇਰਵਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਦਿੜ ਕਰਾਂਵਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਮੁੱਚਾ ਪੁਰਨ (ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਪਰ) ਕਿਸੀ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਵਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕਸਉਟੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਏਕੰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਚਲਦੇ ਹਨ:

॥ ਪਉੜੀ ॥ (੧) ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ ॥ (੨) ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਜੀਅ ਹੁਕਮਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ॥ (੩) ਹੁਕਮੀ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਹੁਕਮਿ ਲਿਖਿ ਦੁਖ ਸੁਖ ਪਾਈਅਹਿ ॥ (੪) ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੀ ਬਖਸੀਸ ਇਕਿ ਹੁਕਮੀ ਸਦਾ ਭਵਾਈਅਹਿ ॥ (੫) ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੇ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕੋਇ ॥ (੬) ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥੨॥

;੧) ਏਕ-ਓਅੰਕਾਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕਰ ਹੀ ਸਮੂਹ ਅਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ-ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਹੁਕਮ ਕਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਭਾਵ ਅਕਥਨੀਯ ਹੈ:

**ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਨ ਜਾਪੀ ਕੇਤੜਾ ਲਿਖਿ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ॥
ਜੇ ਸਉ¹² ਸਾਇਰ ਮੇਲੀਅਹਿ ਤਿਲੁ ਨ ਪੁਜਾਵਹਿ ਰੋਇ ॥**

ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ:

ਕੀਮਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈਆ ॥

ਸਭਿ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਹਿ ਸੋਇ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮ:੧)

ਕਿਉਂ ਜੇ ਸਾਰੇ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

ਸੁਣਿ ਵਡਾ ਆਖੈ ਸਭ ਕੋਇ ॥

ਤੇ ਸੁਣੀ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਤਨੀ ਸੁਣੀ ਹੈ।

ਜੇਤਾ ਸੁਨਹਿ ਤੇਤਾ ਬਖਿਆਨਹਿ ॥

ਪਰ ਅਕਾਲ ਕਿਤਨਾ ਵਡਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਓਹੋ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਠਾ ਹੋਵੇ।

ਕੇਵਡ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੧)

;੨) ਅਕਾਲ¹³ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਹੋਂਦੇ ਹਨ ਅਸਮੂਹ ਸਥਾਵਰ ਅਜੰਗਮ ਅਜੀਵ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕਰ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ (ਮੁਕਤੀ ਆਦਿ ਦੀ) ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

;੩) ਅਕਾਲ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕਰ ਹੀ ਇਕ ਕੋਈ ਉਤਮ ਤੇ ਇਕ ਕੋਈ ਨੀਚ ਹੋਂਦੇ ਹਨ।

ਮਤਿ¹⁴ ਪੰਖੇਰੂ ਕਿਰਤੁ ਸਾਥਿ ਕਬ ਉਤਮ ਕਬ ਨੀਚ ॥

¹¹ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ (ਅਕਾਲੀ), ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਮਤਿ ਭਾਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਕਲਗੀਧਰ ਪ੍ਰੈਸ, ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ, 1930. ਪੰਨਾ 38-39.

¹² ਸਾਇਰ-ਕਵੀ

¹³ ਗੁਰੂਮਤਿ ਵਚ ਜੀਵ ਅਕਾਲ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨੇ ਹਨ ਅਨਿਦ ਨਹੀਂ।

¹⁴ ਮਤਿ-ਜੀਵ

ਕਬਿ ਚੰਦਨਿ ਕਬ ਅਕਿ ਡਾਲਿ ਕਬ ਉਚੀ ਪਰੀਤਿ ॥

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਈਐ ਸਾਹਿਬ ਲਗੀ ਰੀਤਿ ॥

(ਸਲੋਕ ਮ:੧੯ਮਾਝ ਦੀ ਵਾਰ)

ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਦੁਖ ਸੁਖ ਪਾਂਵਦੇ ਹਨ।

ਅਕਾਲੀ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਜੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਅਸੀਮ ਉਦੇਸ਼ 'ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ' ਦਾ ਰੂਪ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਤ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾ ਸਕੇਗਾ। ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥਾਵਣਾ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ।

